
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1-37-45>

 <https://orcid.org/0000-0002-4951-3259>

ЛОДАТКО Євген Олександрович

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

e-mail: lodatko@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-1667-8030>

БОРИСОВ Вячеслав Вікторович

доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри дизайну,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

e-mail: borysow13@gmail.com

УДК 378.018.8.011.3-051(477)(091)(045)

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТОЛІТЬ

Актуальність дослідження розвитку педагогічної освіти України від Земської реформи донині обумовлена доцільністю розгляду основних рішень, які визначали освітню політику країни у підготовці педагогічних кадрів.

В результаті історико-педагогічного аналізу узагальнено основні чинники, що впливали на підготовку педагогічних кадрів у дореволюційний, постреволюційний та радянський період.

Окрему увагу приділено особливостям організації педагогічної освіти в Україні в останні десятиліття під впливом компетентнісного підходу щодо визначення результатів навчання.

Провідним методом дослідження є історико-педагогічний аналіз архівних та нормативних документів, профільних публікацій, практики реалізації нормативних положень щодо підготовки педагогічних кадрів з другої половини XIX ст. і дотепер.

У статті виокремлено передумови, що визначають шляхи розвитку педагогічної освіти в Україні, підходи до проектування відповідних освітніх систем за останні півтора століття.

Серед проблем сучасної педагогічної освіти України зазначаються відсутність освітніх

стандартів педагогічних спеціальностей та перспективної політики розвитку системи підготовки учительських кадрів для загальноосвітніх шкіл; проблеми з кадровим забезпеченням змістовних компонентів освітніх програм бакалаврського та магістерського рівнів. Представлені у статті матеріали можуть бути основою для подальших досліджень особливостей підготовки педагогічних кадрів та філософії педагогічної освіти під впливом соціокультурних умов та ментальних переваг.

Ключові слова: розвиток педагогічної освіти; типи вищих навчальних закладів; рівні педагогічної освіти; проблеми педагогічної освіти.

Актуальність проблеми. В умовах модернізації системи підготовки вчителів та розроблення ефективних шляхів її подальшого поступу до кращих європейських зразків актуальним є осмислення становлення системи підготовки вчителів в Україні. Здійснення історіографічного аналізу засвідчує недостатність цілісних історико-педагогічних досліджень розвитку в Україні системи підготовки вчителів як наукової проблеми з позиції сучасної філософії освіти. Потребує висвітлення припущення про те, що нові ідеї підготовки вчителів, урізноманітнення освітніх закладів, їх типів і структур, досягали в суспільному середовищі задовго до прийняття законодавчих і нормативних документів, що регулювали діяльність закладів з підготовки вчителів, як групи професіоналів.

Становлення системи підготовки вчителів в Україні відбулося, в основному, у 60–70-ті роки XIX ст. Насамперед це відповідало потребам початкових шкіл, у розвиток яких значний внесок було зроблено змествами [1]. «На базі двоскладових училищ у містах Коростишів (1865 р.), Херсон (1871 р.), Акерман (1872 р.), Переяслав (1878)» було створено трирічні вчительські семінарії [2, с. 159]. На західноукраїнських землях учителів для народних шкіл готували Львівська, Мукачівська, Ужгородська вчительські семінарії [3, с. 150–151].

Але цим фактам передувала не менш значна подія. У 1803–1805 рр. у м. Кременець на базі колегіуму ордену єзуїтів польський освітянин граф Тадеуш Чацький спільно з релігійним діячем, просвітником Гуго Коллонтаєм заснували Вищу Волинську гімназію (з 1819 року лицей) на зразок університету. Невдовзі колегіум було ліквідовано російським імператором Миколою I за участь студентів у визвольному повстанні 1831 року, а бібліотека і наукові прилади конфісковані і передані новоствореному університету Святого Володимира в місті Києві.

У другій половині XIX ст. на території України почали з'являтися учительські ін-

ститути, які готували вчителів для училищ, вищих початкових та міських училищ. Перший учительський інститут відкрився 1874 р. у місті Глухів. Наразі він і зараз продовжує готувати вчителів для загальноосвітніх шкіл та носить назву Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка.

У період з 1908 по 1916 р. в Україні функціонувало 22 учительські семінарії та 7 учительських інститутів [4, с. 319]. Крім того, Харківський, Київський, Новоросійський університети готували вчителів класичних мов, історії, фізики, математики [2, с. 159]. Але цього було замало, оскільки «у 1914–1915 рр. в Україні ... [діяло] 26 тис. загальноосвітніх шкіл, в яких навчалось 12,5 тис. учнів і понад 60 професійно-технічних училищ, де здобували освіту і ремесло [близько] 5 тис. осіб. ... На 1 січня 1916 р. в Україні ... [до мережі шкіл закладів освіти додалось] понад 300 вищих початкових училищ з 4-річним строком навчання [5, с. 301–317]. На початок 1917 року в Україні вже «діяло близько 30 тисяч шкіл, у яких працювало 58 тисяч освітян. Система управління освіти була майже суцільно зрусифікована. Практично всі гімназії, училища й університети на території України були зросійщеними. Навчанням охоплювалося половина дітей шкільного віку» [6].

Жовтневий переворот та викликані ним подальші соціальні проблеми вплинули на процеси розвитку системи підготовки учительських кадрів в Україні. І хоча у період 1917–1920 рр. продовжували функціонувати Вчительські інститути, багаторазові зміни влади в Україні позначалися на них, як і на системі педагогічної освіти загалом. Зокрема, у різні періоди владами актуалізувалися різноманітні організаційні заходи:

– Тимчасовий уряд (1917 р.) взявся за реорганізацію навчально-виховного процесу в Учительських інститутах відповідно до Постанови «Про зміну штату Учительських інститутів» [7];

– Українська Центральна Рада (1917–1918 рр.) поставила за мету українізацію, утвердження ідеї «єдиної трудової школи», запровадження «трудового принципу» у навчання дітей;

– Гетьманат Павла Скоропадського (1918 р.) поставив на порядок денний проєкт освіти вищих педагогічних навчальних закладів на основі злиття Учительських інститутів та Вищих педагогічних курсів;

– Директорія Української Народної Республіки (1918–1921 рр.) відновила роботу комісії у справі єдиної школи та всенародного навчання; ухвалила Закон про збіль-

шення державної допомоги на утримання вчителів початкових шкіл; видала Постанову про відкриття нових учительських інститутів; внесла законопроект про дво-семестрові педагогічні курси;

– Радянська влада (з 1922 р.) перейнялася перетворенням Вчительських інститутів у вищі навчальні заклади – педагогічні інститути; створенням Інститутів народної освіти та входженням до їх структури реорганізованих Вчительських інститутів [8, с. 132], а також трирічних педагогічних курсів.

Аналіз літератури. Впродож трьох років, починаючи з 1924 р., «у Радянській Україні функціонували два типи педагогічних шкіл: педагогічні технікуми та інститути народної освіти з трьома факультетами: соціального виховання, професійної та політичної освіти. У більшості Інститутів народної освіти існували один чи два факультети, і лише Харківський інститут мав усі три факультети» [8, с. 133].

У 1927/1928 навчальному році педагогічні кадри готували 12 факультетів соціального виховання, 4 факультети професійної освіти, 60 педагогічних технікумів та 3 педагогічні відділення (при Харківському технологічному інституті, Київському інституті народного господарства та Київському сільськогосподарському інституті) [8, с. 134; 9].

Починаючи з 30-х років, в Україні, яка входила до складу Радянського Союзу, підготовка вчительських кадрів починає трансформуватися відповідно до панівних партійно-комуністичних уявлень про цілі виховання та навчання підростаючого покоління. Педагогічним навчальним закладам також ставиться завдання з підготовки працівників бібліотек, дитячих позашкільних закладів, викладачів Інститутів іноземних мов та фізкультури.

Постанова радянського уряду «Про реорганізацію вищих навчальних закладів, технікумів і робочих факультетів» (серпень 1930 р.) визначила типи педагогічних навчальних закладів: вищі педагогічні школи (педагогічні інститути) середні педагогічні школи (педагогічні технікуми); короткострокові педагогічні курси [10].

У 1932 р. на Всеукраїнській нараді у справі педагогічної освіти на другу п'ятирічку схвалено проект «Положення про єдиний педінститут», підготовлений катедрою педагогіки Харківського інституту професійної освіти. У загальній частині Положення зазначалося, що «єдиний педагогічний інститут» має готувати педагогічні кадри для педагогічних технікумів, робітничих факультетів та десятирічної політехнічної школи [11].

«Положення про єдиний педінститут» було взято за основу роботи педагогічних інститутів. 10 липня 1933 р. колегією Народного комісаріату освіти УРСР було прийнято рішення, згідно з яким Інститути соціального виховання та професійної освіти (а також створені раніше аграрні педінститути та індустріально-педагогічні інститути) перетворювалися на єдиний тип – педінститут із чотирирічним терміном навчання [12, с. 23–24].

У цей же період комуністичною владою розгортаються репресії української мови [13], спрямовані на поступове «вилучення питомих рис української лексики, фразеології і навіть деяких словотвірних та граматичних форм і заміна їх кальками з російської мови» [14]. У першу чергу ці «новації» впроваджувалася у сферу освіти і тиражувалися засобами масової інформації.

27 липня 1933 р. колегією Народного комісаріату освіти УРСР було прийнято Постанову «Про систему підготовки педагогічних кадрів та мережі педагогічних закладів на 1933–1934 навчальний рік» [15]. Цією Постановою було визначено «номенклатуру профілів педагогічних кадрів: 1) вихователів для масової мережі дошкільних закладів; вчителів для початкової школи; 2) викладачі основ наук, трудового політехнічного навчання, мистецтв, фізкультури та іноземних мов для II та III концентрів політехнічної школи, технікумів та робфаків; 3) вихователів та викладачів для установ дефективного дитинства; 4) працівники позашкільної освіти; 5) викладачі педагогіки та педології для середніх ланок профосвіти, а також педологи та методисти для педологічних кабінетів при школах, при дослідно-педологічних станціях та організатори-методисти дошкільної справи; 6) науковці у галузі педагогічної освіти та викладачі педагогічного циклу у вузах» [16, с. 43–44].

Унаслідок реорганізації станом на 1933–1934 навчальний рік в Україні діяли 29 педагогічних інститутів: Артемівський та Луганський (Донецька область); Бердянський, Запорізький, Криворізький, Мелітопольський, Новомосковський, Нікопольський (Дніпропетровська область); Вінницький, Бердичівський, Подільський (Вінницька область); Київський український педагогічний інститут, Київський польський педагогічний інститут, Житомирський, Уманський, Черкаський педагогічні інститути, Київський інститут лінгвістичної освіти (Київська область); Харківський, Кременчуцький, Лубенський, Полтавський, Сумський (Харківська область); Одеський, Херсонський, Миколаївський, Зіновіївський (Одеська область); Чернігівський, Ніжинський, Глухівський (Чернігівська область) [16, с. 44].

У період німецької окупації України 1941–1944 років діяльність педагогічних вишів припинилася. Згідно з розпорядженням рейхскомісара Коха, всі заклади вищої освіти в Україні закривалися за винятком медичних, ветеринарних, сільсько-господарських, лісотехнічних, технічних спеціальностей, а весь викладацький персонал звільнявся. Приміщення вищих навчальних закладів командування вермахту використало для потреб. Значну частину обладнання було знищено, розграбовано, а наочні посібники, книги спалено [12, с. 28]. Через 80 років путінсько-бурятські загарбники від початку повномасштабної війни зруйнували повністю щонайменше 337 навчальних закладів [17], з яких катастрофічної шкоди зазнали Харківський національний педінститут ім. Г. Сковороди, Горлівський інститут іноземних мов – структурний підрозділ Донбаського державного педінституту, Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут (у м. Бахмут) Української інженерно-педагогічної академії та ін. Як і в часи другої світової війни, путінсько-бурятські окупанти відзначилися спалюванням шкільних підручників, посібників і книг на всій тимчасово окупованій території.

Результати. У повоєнний період важливого значення набула проблема забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами. За роки війни Україна втратила 27,5% складу вчителів [18, с. 77]. І незважаючи на те, що після закінчення війни до шкіл повернулося багато демобілізованих педагогів, а також чимало вчителів з евакуації, питання кадрового забезпечення залишалося серед першочергових. Хоча б тому, що у 1945/46 навчальному році у школах України при потребі 245 тис. учителів працювало лише 182 тис., з яких понад 40% взагалі не мали педагогічної освіти.

Невідкладність завдання підготовки педагогічних кадрів зумовила появу конкретної програми заходів щодо вдосконалення роботи педагогічних вузів, прийняту 20 серпня 1945 р. Постановою Ради народних комісарів СРСР «Про поліпшення справи підготовки вчителів». Наступного року українським Урядом було ухвалено рішення про переведення педагогічних училищ на чотирирічний термін навчання з метою покращення якості підготовки вчителів початкових шкіл.

Щоб прискорити підготовку вчительських кадрів, було організовано шести- та восьмимісячні педагогічні курси, які готували вчителів переважно для початкової школи. Паралельно в усіх галузях проводилися місячні курси перепідготовки вчителів

1–10-х класів, у яких 1946 р. навчалось 14,5 тис. вчителів, а 1947 – близько 13 тис.

У цей період стали спостерігатися помітні зміни у змісті та методах навчання. Істотно посилювався курс на марксистсько-ленінське задурманення молоді, ігнорувалася досвід західних країн і, як наслідок, насаджувався сталінізм як вершина суспільно-політичної думки. З боку партійно-комуністичних та державних органів, спецслужб посилювався контроль за діяльністю освітніх установ, ідеологічною благонадійністю викладачів вузів, ідейною спрямованістю навчально-виховного процесу. Ситуація ускладнилася із призначенням Л. Кагановича у березні 1947 р. першим секретарем ЦК КП(б) України, котрий особливу ворожість виявляв щодо інтелігенції. З метою тотального насадження сталінської ідеології посилювалася моральна обробка насамперед професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів та науковців. Неухильному контролю підлягали учбові плани, програми, підручники. У практику запроваджувалося постійне стенографування лекцій [19, с. 146]. Як розповідав наприкінці 70-х рр. одному з авторів академік Борис Гнеденко, у той період доводилося готувати у письмовому вигляді тексти лекцій і читати з тих текстів, не відступаючи від написаного ні на крок, оскільки до нього було приставлено «стенографіста» з Міністерства державної безпеки (МГБ – рус.).

З кінця 1950-х років у системі підготовки педагогічних кадрів розпочинаються кардинальні зміни. Ухвалені Верховною Радою УРСР Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям та подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (17 квітня 1959 р.), а потім Постанова Ради Міністрів УРСР «Про підготовку вчительських кадрів у педагогічних інститутах та педагогічних училищах МО УРСР» (25 квітня 1959 р.) визначали нові тенденції у підготовці вчителів. Зміни, що розпочалися у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, відповідно вимагали як збільшення кількості вчителів, так і підвищення вимог до рівня науково-теоретичної та практичної підготовки вчительських кадрів. Однак, особливості розвитку тодішнього суспільства, обумовлені командно-адміністративними методами управління, негативно позначалися на системі вищої педагогічної освіти:

– молодь не виявляла стійкого інтересу до професії вчителя, що спричинило зниження конкурсів у більшості педагогічних інститутів;

– нераціонально використовувався професійний ресурс випускників вищих навчальних закладів [20, с. 206].

Водночас протягом 50–60 років система підготовки педагогічних кадрів в Україні стабілізувалася: вчителів готували як педагогічні інститути, так і деякі університети за єдиним навчальним планом Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР [20, с. 205], а з 1966 р. – Міністерства освіти СРСР. Єдині навчальні плани педагогічних спеціальностей, як і типові програми дисциплін, діяли (з періодичним оновленням) фактично до 1998 року, коли в Україні на порядку денному постало питання пілотного запровадження державних стандартів педагогічних спеціальностей і переходу на ступеневу освіту [21].

Трендом 80-х років стала державна політика вигнання української мови зі шкіл України. Якщо наприкінці 70-х років у сільських школах викладання велося українською мовою, а у міських – майже завжди російською мовою. Студенти педагогічних інститутів (де викладання велося російською) першу практику проходили у міських школах, а друга практика проводилася у сільських школах з українською мовою навчання. Оскільки у програмах підготовки учителів-предметників (математики, фізики, хімії, біології та ін.) професійно-орієнтована українська не вивчалася, то в період практики у сільських школах студенти змушені були користуватися підручниками, написаними українською, і послуговуватися суржилом [22], сприяючи його поширенню. Але у другій половині 80-х років практично не лишилося сільських україномовних шкіл, бо зросійщення вихолощувало національну основу системи освіти ...

Після здобуття Україною незалежності у 1991 р. підготовка педагогічних кадрів продовжувала здійснюватись за тими нормами, що дісталися у спадок від СРСР. Виняток стосувався лише тих дисциплін, зміст яких був так чи інакше пов'язаний із пропагандою марксистсько-ленінських та комуністичних ідей та ідеалів. З навчальних планів педагогічних спеціальностей було вилучено «Історію КПРС», «Політекономію капіталізму/соціалізму», «Науковий атеїзм» та інші одіозні дисципліни, які не мали жодного відношення до жодної з наук, а лише обслуговували партійно-комуністичні установки [3, с. 153] та вульгаризували світогляд молоді.

Серед визначників такого напряму трансформації програм підготовки майбутніх вчителів в останнє десятиліття ХХ ст. слід назвати природне та швидке припинення діяльності КПРС в Україні у 1991 р. Це ста-

ло відправним пунктом з очищення програм підготовки вчителів від ідеологічного сміття, нанесеного в них комуністичними рішеннями. Не останню роль у цьому відіграли найважливіші засади освіти в Україні, які відображено у статті 5 першої редакції Закону України «Про освіту». Серед них зазначалася «незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських та релігійних організацій» [23].

У 1992 р. міністерство освіти та науки України рекомендувало у навчальному процесі педагогічних інститутів використовувати українську мову. Після цього актуалізувалося питання модифікації змісту програм підготовки вчителів у зв'язку з появою у загальноосвітній школі нових підручників, авторські права на які належать Україні. Протягом п'яти-шести років школи були забезпечені новими підручниками з усіх предметів, а до програм підготовки вчителів (і навчальних планів) було внесено відповідні зміни для забезпечення належної методичної підготовки випускників.

Прийнятий у 1991 р. Закон України «Про освіту» [23] передбачав перехід на двоступінчастий варіант освіти через прилюдження випускникам вузів «першого наукового ступеня – бакалавра відповідної спеціальності» та «другого наукового ступеня – магістра відповідної спеціальності» (стаття 37). Положення цієї статті стали орієнтирами для подальших нормативних кроків щодо їх імплементації у практику підготовки майбутніх вчителів [3, с. 154].

Починаючи з 1998 року, в педагогічних інститутах України з'являються пілотні галузеві стандарти деяких спеціальностей (наприклад, вчителів початкової школи), якими вперше визначаються компетентні вимоги до претендентів на бакалаврський ступінь. З 2002 р. педагогічні університети (інститути) починають випускати перших бакалаврів, які могли продовжити навчання для отримання диплома спеціаліста або продовжити навчання.

До 2007 року бакалаврські програми в педагогічних університетах (інститутах) стали основою освітньої діяльності, оскільки ліцензійний обсяг програм підготовки магістрів (як і спеціалістів) був значно меншим. Освітні стандарти бакалаврського та магістерського рівня розроблялися профільними методичними комісіями, які створювалися Міністерством на базі провідних університетів за певними спеціальностями. Наприклад, галузевий стандарт педагогічної спеціальності початкового навчання [24] розроблявся у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Підготовка спеціалістів співіснувала з підготовкою магістрів ще деякий час – формально до появи у 2014 р. нового Закону «Про вищу освіту» [25], яким фактично було визначено псевдо-двоступеневу систему педагогічної освіти та конкретизовано типи закладів вищої освіти, що можуть готувати педагогічних працівників.

Сучасний стан системи освіти України регулюється низкою нормативно-правових актів [25–28], підготовлених або оновлених в останнє десятиліття.

Орієнтовно в Україні діє 20–25 педагогічних коледжів, які не є структурними підрозділами університетів. Вчителів для загальноосвітніх шкіл, спеціальних навчальних закладів, вихователів дошкільних закладів також готують близько 30 університетів. За окремими педагогічними спеціальностями підготовка ведеться і не спеціалізованими педагогічними навчальними закладами. Такими можуть бути класичні та галузеві університети чи коледжі, що мають ліцензії на підготовку фахівців з якихось педагогічних спеціальностей [3, с. 156]. Територіальний розподіл педагогічних коледжів та університетів приблизно однаковий по областях. Це зумовлено спадковістю освітньої політики щодо забезпечення статистично необхідних регіональних потреб у педагогічних кадрах.

Для підготовки майбутніх учителів початкової школи та учителів-предметників університети України самостійно розробляють освітньо-професійні програми, хоча раніше вони керувалися державними стандартами підготовки фахівців. Але у 2014 р. міністерство освіти і науки України замість оновлення діючих стандартів відмовилося від них, переадресувавши розроблення освітніх програм закладам вищої освіти. Це мотивувалося тим, що ці заклади в межах автономії освітньої діяльності законодавчо набули право «розробляти та реалізовувати освітні (наукові) програми в межах ліцензованої спеціальності» [25, art. 32]. Внаслідок цього зміст освітніх програм (за однією й тією ж педагогічною спеціальністю) у різних університетах став суттєво різнитися, що фактично виключило можливість конкретизації та уніфікації базових дисциплін, які забезпечують формування конкретних компетентнісних результатів (не кажучи вже про реалізацію академічної мобільності).

Хоча, якщо говорити про період дії стандартів педагогічних спеціальностей, слід визнати, що освітні програми вже тоді доводилися університетами до абсурду змістом варіативних складових. Варіативні компоненти формувалося випусковими катедрами з урахуванням або якихось утаємничених професійних чинників, або переважно «під викладачів катедри» задля

збереження навчального навантаження. Це не сприяло уніфікації змісту та створювало проблеми в оцінці придатності освітніх програм для забезпечення компетентнісних компонентів спеціальності.

Якщо говорити про забезпеченість учительськими кадрами загальноосвітніх шкіл, то слід констатувати, що ще з радянських часів учителів не вистачало. Тодішнім партійним та радянським органам доводилося вживати надзвичайних заходів, щоб забезпечити школи (насамперед сільські) педагогічними кадрами. Посилення в останнє десятиліття ХХ ст. соціальної зневаги до професії вчителя, зниження мотивації випускників шкіл до природничо-математичних та педагогічних спеціальностей на тлі негативних демографічних процесів суттєво ускладнили завдання забезпечення молодими учительськими кадрами не лише сільських, а й багатьох міських шкіл. На жаль, ця проблема досі не знайшла вирішення ні на державному, ні на регіональному рівні.

Висновки. Педагогічна освіта у той чи інший спосіб забезпечує формування світогляду і розвиток світоставлення. Саме тому сьогодні є актуальним усвідомлення прагматизму пріоритетного розвитку професіоналізму особистості з реалізацією гуманістичної орієнтації педагогічних технологій. Надавати діяльності людини сенсоутворюючого значення – обов'язкова вимога фахової підготовки.

Феномен системи підготовки вчителів в Україні не вперше є предметом дискурсу в науковому середовищі. Становлення та розвиток системи підготовки вчителів – це процес, зумовлений насамперед соціальними і економічними зрушеннями, і не позбавлений проблем.

Підсумовуючи сказане, можна відзначити основні проблеми сучасної педагогічної освіти України:

- 1) відсутність перспективних державних освітніх стандартів з усіх педагогічних спеціальностей;
- 2) відсутність стратегічної політики у системі підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітніх шкіл;
- 3) невідповідне кадрове забезпечення змістовних компонентів освітніх програм підготовки майбутніх учителів.

Список бібліографічних посилань

1. Лодатко Є.О., Татаринів С.Й. Діяльність земських установ із розвитку народної освіти Бахмутського повіту наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*, 2013. №4. С. 6–12.
2. Степанець І.О. Передумови становлення системи вищої педагогічної освіти України. *Наукові записки кафедри педагогіки [Харків]*, 2014. Вип. XXXVI. С. 152–160.

3. Kalimullin A.M., Zhigalova M.P., Ibrasheva A.Kh., Kobylyanskaya L.I., Lodatko Ye.A., Nurlanov Ye.B. Post-Soviet Identity and Teacher Education: Past, Present, Future. *Education and Self Development*, 2020 Vol. 15(3): 145–163. URL: <https://en.eandsjournal.org/journal-article/post-soviet-identity-and-teacher-education-past-present-future/>
4. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX в. Под ред. Э.Д. Днепров, С.Ф. Егорова, Ф.Г. Паначина, Б.К. Тибеева. М.: Педагогика, 1991. 445 с.
5. Лазарович М.В. Історія України: навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ: Знання, 2013. 685 с.
6. Розвиток освіти і науки під час Української революції 1917–1921 років. *Український інститут національної пам'яті*: офіційний веб-сайт. Retrieved from <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoji-revoluciyi-1917-1921-rokiv>
7. Журнал заседания Временного правительства № 107. 14 июня 1917 года. Приложение к отделу 11 постановления об изменении штата учительских институтов (ст. 2, п. «б», журнала № 107). «Расписание должностей в учительских институтах Министерства народного просвещения». Retrieved from <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/33860-zhurnal-zasedaniya-vremennogo-pravitelstva-107-14-iyunya-1917-goda-prilozhenie-k-otdelu-11-postanovleniya-ob-izmenenii-shtata-uchitelskih-institutov-st-2-p-b-zhurnala-107-raspisanie-dolzhnostey-v-uchitelskih-institutah-ministerstva-narodno>.
8. Терещенко С.А. Особливості становлення педагогічної освіти в Україні (1917–1933 pp.). *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, 2016. Вип. 18. С. 130–136.
9. Оперативний план Головного професору Наркомосу УСРР на 1925/26 н.р. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 66. оп. 5. спр. 444. арк. 68.
10. О реорганизации высших учебных заведений, техникумов и рабочих факультетов. *Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР за 1930 г.* № 38 ст. 411. URL: <http://istmat.info/node/49953>.
11. Проект статуту єдиного педагогічного інституту та положення про адміністративно-педагогічний персонал. *Центральний державний архів вищої освіти*, Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1461.
12. Венцева Н.О. Особливості реформування вищої педагогічної освіти України в 1930–1940 pp. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2013. № 6(32). С. 21–30.
13. Хвиля А. Викоріняти, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті. *Більшовик України*, 1933. № 7–8. С. 42–56.
14. Register of repressed words, 2005 – Реєстр репресованих слів / Українська мова у XX сторіччі: історія лінгводику. Документи і матеріали / Упор. Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. С. 354–399.
15. Про систему готування педагогічних кадрів і мережу педзакладів на 1933–1934 н.р. *Бюлетень народного комісаріату освіти УРСР*, 1933. № 32. С. 4.
16. Башкір О. Становлення державного педагогічного інституту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2016. №7(61). С. 37–46. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?PC21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pednauk_2016_7_6.pdf.
17. Окупанти пошкодили та зруйнували понад 2,8 тис. навчальних закладів із 24 лютого – МОН. *Інтерфакс-Україна*. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/877360.html>
18. Лиман І. Особливості розвитку вищої педагогічної освіти в УСРР (1920–1935 pp.). *Георг Лиман. Персональний сайт історика України*. URL: <https://www.ilyman.name/BerdjanskPedKursy/History/1.html>.
19. Каюк А.О. Наука і освіта України в повоєнний період (1944–1965 pp.). *Гуржійські історичні читання*, 2014. Вип. 7. С. 145–147.
20. Яшук І.П. Особливості виховання вчительських кадрів у 1960–80-х роках. *Наука і освіта*, 2013. №3. С. 204–208.
21. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 р. № 507. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF/ed20061213#Text>
22. Масенко, Л. Суржик: між мовою і язиком. 2-ге вид., зі змінами і допов. Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 229 с.
23. Про освіту: Закон Української радянської соціалістичної республіки від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910604#Text>.
24. Професійний стандарт Галузевий стандарт вищої освіти: освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 початкове навчання напряму підготовки 0101 педагогічна освіта кваліфікація 3310 вчитель початкової школи /Розробники: Бондар В.І., Шапошнікова І.М., Канищенко А.П., Страшко С.В., Тітова Т.І., Гейхман З.А. За ред. В.І. Бондаря. Київ: Вид-во НПУ ім. Драгоманова, 2005. 140 с.
25. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top>.
26. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-%D0%BF#Text>.
27. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top>.
28. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

References

1. Lodatko, Ye., Tatarinov, S. (2013). Activities of zemstvo institutions for the development of public education in Bakhmut district in the late XIX – early XX century. *Scientific treasury of education of Donetsk region*, 4: 6–12 [in Ukr].
2. Stepanets, I. (2014). Prerequisites for the formation of the system of higher pedagogical education in Ukraine. *Scientific notes of pedagogy department [Kharkiv]*, XXXVI: 152–160 [in Ukr].
3. Kalimullin A.M., Zhigalova M.P., Ibrasheva A.Kh., Kobylyanskaya L.I., Lodatko Ye.A., Nurlanov Ye.B. Post-Soviet Identity and Teacher Education: Past, Present, Future. *Education and Self Development*, 15(3), 145–163. Retrieved from <https://en.eandsjournal.org/journal-article/post-soviet-identity-and-teacher-education-past-present-future/>.
4. Dneprov, E.D., Egorova, S.F., Panachina, F.G., Tibeeva, B.K. (Eds.) (1991). *Essays on the history of the school and pedagogical thought of the peoples of the USSR. The end of XIX – early XX century*. Moscow: Pedagogy. 445 p. [in Rus].
5. Lazarovych, M.V. (2013). *History of Ukraine: textbook, 3rd edition, stereotyped*. Kyiv: Knowledge. 685 p. [in Ukr].
6. Development of education and science during the Ukrainian revolution of 1917–1921. *Ukrainian Institute of National Remembrance: official website*. Retrieved from <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni->

- rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoyi-revoluciyi-1917-1921-rokiv [in Ukr].
7. Journal of the meeting of the Provisional Government No. 107. June 14, 1917. Annex to section 11 of the resolution on changing the staff of teacher's institutes (Article 2, paragraph "b", magazine No. 107). "Schedule of positions in teacher's institutes of the Ministry of Public Education". Retrieved from <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/33860-zhurnal-zasedaniya-vremennogo-pravitelstva-107-14-iyunya-1917-goda-prilozhenie-k-otdelu-11-postanovleniya-ob-izmenenii-shtata-uchitelskih-institutov-st-2-p-b-zhurnala-107-raspisanie-dolzhnostey-v-uchitelskih-institutah-ministerstva-narodno> [in Rus].
  8. Tereshchenko, S. (2016). Features of the formation of pedagogical education in Ukraine (1917–1933). *Bulletin of Cherkasy University. Pedagogical Sciences Series*, 18, 130–136 [in Ukr].
  9. Operational plan of the Chief Professor of the People's Commissariat of the USSR for 1925/26 academic year. *Central State Archive of the Supreme Authorities and Administration of Ukraine, fund 66, descr. 5, case 444, sheet 68* [in Ukr].
  10. On the reorganization of higher educational institutions, technical schools and workers' departments (1930). *Collection of laws and orders of the Workers' and Peasants' Government of the USSR for 1930*, No. 38, of Art. 411. Retrieved from <http://istmat.info/node/49953> [in Rus].
  11. Draft charter of the unified pedagogical institute and regulations on administrative and pedagogical staff. *Central State Archive of Higher Education, fund 166, descr. 10, case 1461* [in Ukr].
  12. Ventseva, N. (2013). Peculiarities of reforming higher pedagogical education in Ukraine in 1930–1940. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 6(32), 21–30 [in Ukr].
  13. Hvilya A. (1933). Eradicate, destroy nationalist roots on the language front. *Bolshevik of Ukraine*, 7–8: 42–56 [in Ukr].
  14. Register of repressed words (2005). In *The Ukrainian language in the 20th century: the history of linguistic. Documents and materials*. Compiled by L. Masenko, V. Kubaychuk, O. Demska-Kulchytska. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. (PP. 354–399) [in Ukr].
  15. About the system of pedagogical staff training and the network of pedagogical institutions for 1933–1934 academic year. *Bulletin of the People's Commissariat of Education of the USSR*, 32: 4 [in Ukr].
  16. Bashkir, O. (2016). Formation of the state pedagogical institute. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 7 (61), 37–46. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/pednauk_2016_7_6.pdf [in Ukr].
  17. The occupiers have damaged and destroyed more than 2,800 educational institutions since February 24 – MES. *Interfax-Ukraine*. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/877360.html> [in Ukr].
  18. Lyman, I. Peculiarities of the development of higher pedagogical education in the USSR (1920–1935). *Igor Lyman. Personal site of the historian of Ukraine*. Retrieved from <https://www.i-lyman.name/BerdjanskPedKursy/History/1.html> [in Ukr].
  19. Kayuk, A.O. (2014). Science and education of Ukraine in the postwar period (1944–1965). *Gurzhiiev Historical Readings*, 7: 145–147 [in Ukr].
  20. Yashchuk, I. (2013). Peculiarities of teacher education in the 1960s and 1980s. *Science and Education*, 3: 204–208 [in Ukr].
  21. About the list of directions and specialties for which specialists are trained in higher educational institutions according to the relevant educational and qualification levels: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 24, 1997 No. 507. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF/ed20061213#Text> [in Ukr].
  22. Masenko, L. (2019). *Surzhik: between the tongue and the tongue*. 2nd ed., with changes and additions. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy. 229 p. [in Ukr].
  23. On education: Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic of May 23, 1991 № 1060-XII. *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910604#Text> [in Ukr].
  24. Industry standard of higher education (2005): educational-professional bachelor's program in specialty 6.010100 primary education in the direction of training 0101 pedagogical education qualification 3310 primary school teacher. In V.I. Bondar, I.N. Shaposhnikova, A.P. Kanishchenko, S.V. Strashko, T.I. Titova, Z.L. Geichmann (Developers); V.I. Bondar (Ed.). Kyiv: Publishing House of the National Pedagogical Dragomanov University. 140 p. [in Ukr].
  25. On higher education: Law of Ukraine of July 1, 2014 № 1556-VII. *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top> [in Ukr].
  26. On approval of the list of branches of knowledge and specialties in which higher education seekers are trained: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 29, 2015 № 266. *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-%D0%BF#Text> [in Ukr].
  27. On education: Law of Ukraine of September 5, 2017 № 2145-VIII. *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top> [in Ukr].
  28. On complete general secondary education: Law of Ukraine of January 16, 2020 № 463-IX. *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukr].

LODATKO Yevgeny

Doctor of Pedagogy, Professor,
Professor of the Department of Educational and Socio-Cultural Management and Social Work,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

BORISOV Vyacheslav

Doctor of Pedagogy, Professor, Acting Head of the Department of Design,
Luhansk Taras Shevchenko National University

PEDAGOGICAL EDUCATION OF UKRAINE THROUGH THE PRISM OF CENTURIES

Summary. Introduction. Pedagogical education in Ukraine appeared more than 150 years ago in the period preceding Zemsky reform. The territorial heterogeneity of Ukraine at that time, the sociocultural preferences of certain provinces of Left-bank, Southern and Right-Bank Ukraine, the rising of capitalist relations intensified the development of primary education. The primary schools that were created required professionally trained teachers, which stimulated the development of pedagogical educational institutions. Socio-political upheavals and realities of the XX century made significant adjustments

to the training of teachers, directly linking it to a communist management vision of the development of national education.

Purpose is a review of the main decisions that determined the educational policy of Ukraine in terms of training teachers.

Methods historical and pedagogical analysis of documents and publications, the practice of implementing regulations regarding the training of teachers from the second half of the XIX century and to date.

Results. An analysis of the historical and pedagogical prerequisites that determine the development of teacher education has made it possible to determine approaches to the design of appropriate educational systems from the Zemstvo reform to the present.

The article first systematized lies in the fact that the key socio-political factors that determined the basis for the development of teacher education in Ukraine.

Conclusion concern problems in modern pedagogical education of Ukraine, caused by the lack of state standards for pedagogical specialties; the lack of promising

policies in the system of training teachers for secondary schools; staffing of the content components of educational programs of bachelor and master levels for the training of future teachers.

Keywords: *development of teacher education; types of higher education institutions; levels of teacher education; problems of teacher education.*

Одержано редакцією 17.01.2023
Прийнято до публікації 11.02.2023